

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 04 Ocak 2021

Gönderim Tarihi: 15 Kasım 2020
Yayımlanma Tarihi: 15 Haziran 2021

Atıf Künyesi: Haşimi, A. (2021). “Hatay Yayladağı Ağzında -IK Zarf-Fiil Ekinin Kılınış İşlevi Üzerine”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 22-34.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.826089>

HATAY YAYLADAĞI AĞZINDA -IK ZARF-FİİL EKİNİN KILINIŞ İŞLEVİ ÜZERİNE

Ahmet HAŞİMİ*

Öz

İnsan zihniyle algılanan olaylar fiil tabanı ile ifade edilir. Bir fiilin iç zamanı olarak da tarif edilen kılınış ise gerçekleşen olaylara fiil tabanında, belli sınırlara vurgu yapılması veya yapılmaması olarak bilinir. Türk dili üzerine yapılan araştırma konularının hepsi çok değerlidir. Bu konulardan birisi de fiil tabanına yansıyan kılınışın belirlenerek dil bilgisi çalışmalarında bundan faydalanılmasıdır. Kılınış konusu üzerinde ilk çalışmalar Batılı bilim adamlarınca başlatılmıştır. Dolayısıyla bu sahada Batılı bilim adamları epey bir mesafe kat etmişlerdir. Türkçe fiillerin kılınış özellikleri üzerine en önemli çalışmayı ilk defa Lars Johanson yapmıştır. Johanson ve ondan sonra kılınış üzerinde incelemelerde bulunan diğer araştırmacılar Türkçede fiilleri, kılınış bakımından ön sınırı vurgulayanlar, son sınırı vurgulayanlar ve sınır vurgulamayanlar olmak üzere üç başlık altında incelerler. Zarf-fiil ekleri, tarihi süreç içerisinde hem yapı hem de işlev olarak farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Standart dilde kullanılmayan -IK zarf-fiil eki, Türkiye Türkçesi ağzlarının bazı bölgelerinde kullanılır. İki araştırmacı tarafından Hatay/Yayladağı ağzından derlenen metinler üzerinde yapılan incelemelerde -IK zarf-fiil ekinin -Ip zarf-fiil ekiyle eş zamanlı olarak hemen hemen aynı işlevde kullanıldığı tespit edilmiştir. Derlenen metinlerde -IK eki, -Ip ekine göre daha sık kullanılmıştır. -IK zarf-fiiliyle kurulan fiil yapısında asıl fiil bazen kılınış özelliğini korumakta, bazen seri fiil yapısına geçmekte, bazen de süreklilik ifade etmektedir. Asıl fiilin kılınış özelliğini kaybettiği durumlarda -IK eki, zaman zaman fiilin kılınışına etki etmektedir. Yayladağı ağzından derlenen metin örneklerinde kılınış bakımından problemlerli cümlelerin bulunmaması da Türk dili açısından dikkat çekici bir husustur.

Anahtar Kelimeler: Kılınış, -IK zarf-fiil eki, Yayladağı ağzı.

On the Actionality Function of -IK Gerundial Suffix in the Dialect of Hatay Yayladağı

Abstract

Events perceived by the human mind are expressed through verb stem. The actionality, which is also defined as the inner tense of a verb, is known as presence or absence of emphasis on certain boundaries in the verb stem. All of the research topics on the Turkish language are very valuable. One of these subjects is to determine the actionality that reflects on the verb base and to benefit from it in grammar studies. The first studies on the issue of construction were initiated by Western scientists. Therefore, Western scientists have come a long way in this field. Lars Johanson was the first to do the most important study on the characteristics of actionality in Turkish verbs. Johanson and the other researchers who have investigated the actionality after him, examine the verbs in Turkish in terms of actionality under three headings: those which emphasize the front limit, those

* Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Hatay/Türkiye. E-Posta: hasimi_ahmet@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-9244-8157>.

which emphasize the last limit, and those which do not emphasize the border. Gerundiums appear in different forms both in structure and function along the historical process. *-IK* gerundial suffix, which is not included in the standard language, used in various dialects of Turkey Turkish. As a result of analysis of the texts compiled by two researchers from Hatay Yayladağı dialect, it is determined that *-IK* gerundial suffix is used simultaneously and with almost the same function with *-Ip* gerundial suffix. In the collected texts, *-IK* suffix was used more frequently than *-Ip* suffix. In the verbs structured through the *-IK* gerundium, it expresses that the actual verb sometimes preserves its feature of being made, sometimes it passes into serial verb structure and sometimes it is continuous. The verbs structured through the *-IK* gerundium sometimes preserves their actual actionality character, sometimes passes into the serial verb structure, and sometimes expresses continuity. The *-IK* suffix affects the actionality of the verb sometimes, in case of the actual verb's losing its actionality character. The absence of problematic sentences in terms of actionality in the text samples compiled from the dialect of Yayladağı is also a remarkable point for the Turkish language.

Keywords: Actionality, *-IK* gerundial suffix, dialect of Yayladağı.

Giriş

Devlet idaresi tesis edilen bir ülkede zengin kültür unsurları taşıyan bir bölge ağzı esas alınarak devletin resmî dili oluşturulur. Yazışmalar, oluşturulan bu resmî dil ile yürütülür. Bazen de devlet idaresi dile gerekli gördüğü müdahaleleri yapar. Ağızlar ise, bir dilin olması gerektiği şeklini değil mevcut durumunu temsil eder. Bu nedenle ağızlar, bünyesinde hem saflık hem de çeşitlilik bulundurulur. Türkiye Türkçesi açısından düşünüldüğünde standart dilde bulunmayan bazı özellikler Türkiye Türkçesi ağızlarında bulunabilir. Ses, ek-kök ve kelime hazinesi bakımından farklı bazı unsurlar, standart dilde bulunmazken, Türkiye Türkçesi ağızlarında bulunabilir. Bu özellikler hem Türkçenin tarihî meselelerinin aydınlatılması hem de dil ile ilgili yapılacak başka çalışmalar açısından önemlidir.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine ilk çalışmalar 19. yüzyılın sonlarında yabancı bilim adamları tarafından yapılmıştır. 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra Türk bilim adamları tarafından ilk çalışmalar başlatılmış, aynı yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde hem derlenen malzeme hem de oluşturulan yöntem sonraki çalışmalara ışık tutacak niteliktedir. 20. yüzyılın son çeyreğinden bugüne Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalar hem sayıca artmış hem de çeşitlilik kazanmıştır. Batı'da daha önce gelişmeye başlayan yeni yaklaşımlar 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yerli Türkologlar tarafından da takip edilmeye başlanmıştır. Bu yaklaşımlardan birisi de fiil tabanına yansıyan kılınış meselesidir. Standart Türkiye Türkçesinde kılınışla ilgili bazı çalışmalar bulunsa da Türkiye Türkçesi ağızlarında kılınışla ilgili çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Türkçenin kullanımında ortaya çıkan anlatım bozukluklarının sebeplerinden birisi de fiil tabanındaki kılınışa dikkat edilmemesidir. Türkiye Türkçesi ağızlarının dinamik bir yapıya sahip olduğu ağızlar üzerine yapılan araştırmalar göstermektedir. Bu dinamik yapı, anlatım imkânlarının zenginleşmesini sağlamaktadır. Ağızlarda bulunan zengin gramer yapılarının araştırılarak usulüne uygun bir şekilde standart Türkçeye kazandırılması Türkçenin gücüne güç katacaktır.

Bu çalışmada, Yayladağı ağzında kullanılan *-IK* zarf-fiil ekinin, fiilin kılınışına etki etmesi ve dile canlılık kazandırması üzerinde durulacaktır. Araştırmamızda fiil tabanındaki kılınışın *-IK* zarf-fiil ekli yapılarda nasıl korunduğu ve hangi durumlarda değişikliğe uğradığı örneklerle açıklanacaktır. Bunun neticesinde Türkiye Türkçesi ağızlarının her birinin Türkçenin özelliklerini ne kadar sağlam bir şekilde koruduğu sonucuna da varılacaktır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Türkiye Türkçesi ağızları üzerine birbirinden değerli çalışmalar yapılmıştır. Karahan, yapılan bu çalışmalardan hareketle Türkiye Türkçesi ağızlarını Kuzeydoğu Grubu, Doğu Grubu ve Batı Grubu ağızları olmak üzere üç ana ağız bölgesine ayırmıştır. Bu sınıflandırmada Hatay ağzı, Batı Grubu ağızlarından VII. grup içerisinde gösterilmiştir (Karahan, 1996: 171).

Yayladağı ağzı üzerine şimdiye kadar iki akademik araştırma yapılmıştır. Bunlardan birincisi, Öztürk tarafından yapılan Yayladağı ilçesini de içerisine alan Hatay Ağzı (2009) adlı doktora tezidir. İkincisi de Yurtman'ın doğrudan Yayladağı ağzını ele alan Yayladağı Ağzı (2012) isimli yüksek lisans tezidir. Bizim çalışmamızda, bu iki çalışmanın metinlerinden faydalanılmıştır.

Çalışmanın kapsamı Yayladağı ağzı üzerine yapılmış olan iki adet akademik çalışmadaki derlemeler ile sınırlı tutulmuştur. Sahadan derlenen metinler üzerinde değerlendirmelere geçmeden önce kılınış ve zarf-fiiller ile ilgili çalışmalar incelenmiş, daha sonra metinler tek tek incelenerek -İK zarf-fiil ekinin bu metinlerde kılınışa etkileri tespit edilmiştir.

Yurtman tarafından yapılan çalışmada Yayladağı ağzıyla ilgili tespit edilen bazı ses özellikleri şöyledir:

“1) di-, vir-, yi- örneklerinde görüldüğü üzere Eski Türkçedeki ilk hece i’leri genel olarak açılmadan süregelmiştir: dimiş (12/40), virdidi (11/122), yimiş (33/258)

2) Yöre ağzında gerek alıntı kelimelerde gerek Türkçe kelimelerde belirgin bir şekilde ünlü kısılmaları görülür: zamanından (12/28), kafla (4/84), yaşıyok (8/79).

3) Yöre ağzında yer yer geniz ünlülerine de rastlanılmaktadır: söra (36/85), nâne (7/10), sağa (7/171).

4) İki ünlü arasında bulunan ı, g, y, ğ damak ve yanak ünsüzleri hece kaynaşması ile eriyip kaybolarak yanlarındaki ünlüleri uzatmışlardır: dël (3/13), çocüm (18/28; 23/39), nâpıcın (36/54), õñde (44/28).

5) İlk heceden sonraki hecede dudak ünsüzleri yanında bulunan ve standart Türkiye Türkçesinde yuvarlak olan ünlüler yöre ağzında düzdür: çamır (1/61), hamır (6/96), sabın (33/75), yağmır (37/52), nâmis (34/122).

6) Standart Türkiye Türkçesinde ilk hecesi ü olan belirli bazı kelimeler yöre ağzında ö ile söylenmektedir: böğün (4/35), hükümet (21/127), büyük (30/27), güzel (33/20), kömelen (54/52), hössün (9/102).

7) Standart Türkiye Türkçesinde son ses incilmesi ile uyumu bozulmuş olan hani, hangi gibi Türkçe kelimelerin yer yer yöre ağzında uyuma girdiği görülür. Bu kullanımlarıyla Eski Anadolu Türkçesindeki kanı, kankı şekilleriyle STT”ndeki ince şekillerin arasında bir ara basamağı oluşturdukları söylenebilir. hanı (17/110), hanğı (4/103).

8) Yöre ağzında çok nadir durumlarda kapalı bir hecenin sonuna türeme bir e, a, i ünlüsünün geldiği görülür: hemı (41/16), zatana (10/95), hemene (54/33).

9) Yöre ağzında seyrek olarak görülen s- > h- değişmesi görülür: heslenmiyom (< seslenmiyorum) (12/57), hös (< sus) (15/32).

10) Türkiye Türkçesinde k- > g- değişimi yönündeki gelişmeye aykırılışma özelliği göstererek yöre ağzında bazı kelimelerde k- tarafındadır: kimi (33/25), keri (33/16), kölge (23/210), kömeller (24/163), küfTe (46/8), kömeç (71/24).

11) Yöre ağzında kelime bazındaki t->d- meselesinde Standart Türkiye Türkçesiyle bazı farklılıklar göstermektedir. Bazı kelimeler hem d’li hem de t’li kullanılmakla birlikte yöre ağzı d-’leşme temayülündedir: dadlı (30/58), duz (54/54), dırnaqlarımı (11/12), daraglıg (69/67), daş (59/10), diyaza (67/19), depele (33/199), dağıldı (67/109).

12) Standart Türkiye Türkçesindeki “su” kelimesi yöre ağzında sub > suv > suy > su aşamalardan “suy” şekliyle karışımıza çıkar.

13) Standart Türkiye Türkçesindeki ğ > v değişmesi görülen öv-, döv-, söv- gibi bazı yapılar yörede ğ’li asli yapılarını korurlar: döğ-, öğ-, söğ-.“ (Yurtman, 2012: 224-225).

1. Alanyazın Taraması

1.1. Türkçe Fiillerde Kılınış

Türkçede hangi eklerin hangi fiillere gelebileceği konusunu iyi anlayabilmek için fiil tabanı ile ilgili bir kavram olan kılınış meselesinin iyi anlaşılması gerekmektedir.

“Fiilde anlatılan olayın gerçekleşme sürecinde belli nokta ya da noktalar önemlidir. Bu önemli noktalar fiilden fiile değişerek “sınır” veya “sürek” olabilir. “Kılınış” (“sözlüksel görünüş”, “aktionsart”, “actionality”, “manner of action”, “actional content”), fiil tabanındaki olayın gerçekleşme tarzı itibarıyla zaman çizgisinde belli noktalara vurgu yapması veya yapmamasıdır. Daha kısa söylenişle kılınış, bir fiilin iç zamanıdır.” (Karadoğan, 2009: 7).

Bacanlı ise çalışmasında fiillerin kılınış özelliklerini herhangi bir isimlendirme yapmadan vermeye çalışmıştır.

“Kılınış, fiillerin ontolojik yapılarındaki zamansal anlamlarla ilgili olan ve aspekt kategorisi çerçevesinde ele alınan bir alt ilgi alanıdır. Her fiil, karşıladığı eylemin kılınışı bakımından bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Öl-, gel-, uyan- gibi fiiller kesin bir bitiş sınırına ve dönüşüme işaret ederken, yaz-, oku-, yürü-, düşün-, yaşa- gibi fiiller herhangi bir bitiş sınırına işaret etmezler. Johanson’un keşfettiği başlangıç-sınırlı fiiller ise birincisi bitişe işaret eden dinamik bir evreden, İkincisi ise bitişe işaret etmeyen durağan bir evreden oluşan iki-evreli fiillerdir. Böylece otur-, giy-, yat-, uyu-, ol- gibi fiiller kılınış bakımından iki farklı özellik gösteren, ikinci evresinin gerçekleşmesi ancak birincisinin gerçekleşmesine bağlı olan fiillerdir.” (Bacanlı, 2007: 10).

“Son sınırı vurgulayan fiillerde [+SS], olayın gerçekleşme biçimindeki “kritik nokta”, “son sınır”dır. Fiil tabanındaki olayın gerçekleşmiş sayılabilmesi için son sınırın aşılmış olması gerekir. Bu tip fiillerde son sınır aşılmadıkça olay gerçekleşmiş sayılmaz. [+SS]’ler, unut- gibi önemsiz birkaç istisna dışında dinamik olayları karşılar. Sınır vurgulamayan fiillerde [-SV] olayın gerçekleşmiş sayılması için ulaşılmaması veya aşılması gereken bir “sınır” ya da bir “kritik nokta” yoktur. Bu tip fiillerdeki olayın gerçekleşme biçiminde önemli olan “sürek”tir. Olay “sürek” üzerinde gerçekleşmeye başlar, devam eder ve tamamlanır. Ön sınırı vurgulayan fiillerde [+ÖS] “kritik nokta” (“crucial limit”) olayın başlangıcındadır. Bu tip fiillerde birincisi sonlu ve dinamik, ikincisi ise sonsuz ve durağan olmak üzere birbirini takip eden ve ikincisi birincisinin sonucunu gösteren iki olay vardır. Bu iki olaydan birincisi bir duruma girmeyi, ikincisi girilen durumu devam ettirmeyi bildirir.” (Karadoğan, 2009: 10-18).

Karadoğan’ın çalışmasından hareketle her ne kadar her fiilin kök ve tabanının bir kılınışı bulunsa da belli durumlarda fiillerin kılınış değişikliğine uğradığı görülmektedir.

1.2. Türkçe Bitimsiz Fiillerde Kılınış

Bitimsiz fiiller, fiilden isme, sıfata ve zarfa geçiş sürecini tamamen sonlandırmadıkları için bunların tabanlarında da kılınış özelliği görülür.

Bitimsiz fiillerde, fiil tabanının tamlayıcı alabilmesi, bu kelimelerin isimleşmelerine rağmen fiil olma özelliklerinden de tamamen sıyrılmadıkları görülür. Bununla birlikte fiilden türemiş ve tamamen isimleşmiş olan yazı (< yaz-ı), taşıt (< taşı-t) gibi kelimelerde kılınıştan bahsetmenin mümkün olamaz. Bu açıdan bakıldığında fiil tabanının kılınış özelliği sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinin işlevleri üzerine etki edebilir (Karadoğan, 2009: 80).

Peki zarf-fiillerle temel fiiller arasındaki kılınış açısından uyum nasıl olmalıdır? Bu soruya cevap olarak Karadoğan, zarf-fiillerle temel fiiller arasındaki öncelik-sonralık-eşzamanlık uyumunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Çekimli fiillerden farklı olmak üzere zarf-fiillerde de bir zaman ifadesi vardır. Bu zaman ifadesini (ZP) ’nin bağlı (TP) ile olan öncelik-sonralık ilişkisi belirler. Bu ilişki üç farklı biçimde gerçekleşir:

1. (ZP) ’deki olay, (TP) ’deki olaydan önce gerçekleşir.
2. (ZP) ’deki olay ile (TP) ’deki olay aynı anda gerçekleşir.
3. (ZP) ’deki olay (TP) ’deki olaydan daha sonra gerçekleşir.

Zarf-fiilleri bu şekilde sınıflandırmak mümkün olsa da herhangi bir zarf-fiil ekinin bu işlevlerden hangisini üstlendiğini söylemek zordur.” (Karadoğan, 2009: 90).

Türkçedeki zarf-fiil eklerinin hemen hemen hepsinin işlevinde eklendiği fiil tabanının kılınışı önemlidir. Hatta zarf-fiil biçimbirimlerinin işlevleri büyük ölçüde fiil tabanının kılınışına göre şekillenir (Karadoğan 2009: 91).

Burada, -IK zarf-fiil ekinin kılınışa etkisi konusuna girmeden önce hem zarf-fiillerin hem de -IK zarf-fiil ekinin oluşum süreciyle ilgili bazı değerlendirmelere yer verilecektir.

Zarf-fiil eki, tarihi metinlerde yaygın olarak kullanılır. Ekin meydana getirdiği isimler genellikle fiilin gösterdiği harekete uğramış, bazen de o hareketten doğan veya o hareketi yapan çeşitli nesnelere karşılar (Ergin, 2003: 188). Banguoğlu, yazdığı gramer incelemesinde bu ekin eski olduğunu ve önceden yaygın olarak kullanılan bir geçmiş sıfat-fiil eki olduğunu belirtir. Araştırmacı ekin günümüzde işlevini yitirdiğini bununla birlikte bazı Anadolu ağızlarında kullanıldığını da ekler (Banguoğlu, 1990: 248). Eski Uygur Türkçesinden bu yana söz konusu eke (-IK ekine) metinlerde rastlanmaması çeşitli sebeplerle açıklanabilir. Sözü edilen ekin çekim eki olarak Eski Anadolu Türkçesinde dahi görülmemesi Anadolu’ya sonradan gelen Türkmenlerin ağzında kendini korumuş olma ihtimalini düşündürmektedir (Tor, 2009: 110). Kimi zarf-fiil ekleri, Türk lehçelerinde ve ağızlarında hem sıfat-fiil hem de zarf-fiil eki olarak kullanılır (Karay Türkçesindeki *-Adoğan/-ydoğan* eki) gibi. Türk lehçelerindeki bazı zarf-fiil ekleri genel olarak eşzamanlı gerçekleşmeyi ifade eder. Bu ekler Türkçede çoğu zaman *-ip* ve *-ınca* zarf-fiil görevinde bulunmaktadır. Mesela *-ışın* eki, *-ip* ve *-ınca* zarf-fiil görevinde; *-ık* eki, *-ip* zarf-fiil görevinde, *-dunan*, *-agadan*, *-dok* ekleri ise *-ınca* zarf-fiil işlevinde kullanılır (Meşadiyeva, 2018: 736). Demir (1996)’de yayınlanan çalışmasında *-Xp* zarf-fiil ekinin *G-* ile başlayan fiillerden önce *-p g- > -k g-* değişmesi (örnek olarak *koşup gelir > koşuk gelir*) sonuncu ortaya çıkmış varyantı olduğunu, geçmiş zaman ekiyle karıştırılmaması gerektiğini vurgular (Demir, 1996: 136-148). Buran 1996 yılında yaptığı çalışmasında, -IK ekinin fiil kök ve tabanlarına gelerek onlardan çeşitli anlamlara gelen isimler yaptığını, ekin bu fonksiyonuyla Eski Türkçeden günümüze kadar çok işlek bir biçimde kullanıldığını ifade ederken Eski Türkçeye ilgili *anuk* “hazır, hazırlık” ve *közünük* “pencere” örneklerini; Türkiye Türkçesiyle ilgili de *kopuk*, *çıkık*, *delik*, *yarık*, *açık* ve *düşük* gibi örnekleri verir. Buran, *-Ik* ekini, Anadolu ağızlarında fiil kök ve tabanlarından çeşitli isimler türeten yapım eki, *-mİş* ve *-yor* fonksiyonlu çekim eki, sıfat-fiil eki ve zarf-fiil eki olarak kullanılmasını açıklar ve bunlarla ilgili örnekler verir (Buran, 1996: 11-18). Öztürk, Antakya ve köylerinden yapılan derlemelerden hareketle yaptığı tespitlerde *-Ik* ekinin belirsiz geçmiş zaman ve zarf-fiil işlevinde kullanımına dikkat çekmiştir. Öztürk’e göre Antakya ağzında bu ekin zarf-fiil işlevli kullanımı ile ölçünlü dildeki *-p* zarf-fiil ekinin kullanımı aynıdır. Öztürk, ekin gelişimiyle ilgili olarak da *-%k* ekinin Eski Türkçede bir sıfat-fiil eki olduğu ve bu sıfat-fiil ekinin Anadolu ağızlarında zamanla kip eki ve zarf-fiil eki işlevleri ile de kullanılmaya başlar (Öztürk, 2006: 530-535). Gabain, *-IK* ekinin tarihi metinler içerisinde en eski şeklini Eski Uygur Türkçesinde gösterir. Araştırmacıya göre görülen geçmiş zaman eki olan *-yUk*, genellikle sıfat ve çekimli fiil olarak bazen de isim işlevlerinde kullanılır (Gabain, 2007: 81). *-Ik* zarf-fiil ekinin oluşumu ve bu ekin diğer eklerle ilişkisi çeşitli bilim adamlarınca da incelenmiştir (Karahana, 1996; Yücel, 2000; Miskioğlu, 1992; Karahana, 2011; Yıldırım, 2006; Aksoy, 1645; Demir, 2007; Zülfiyar, 1991; Gülensoy, 1985).

Ağca’ya göre zarf-fiil ekleri, Türkçenin işlerlik kazanmasında önemli roller üstlenir. Türk dilinde bir taraftan hareket ve zaman anlamını karşıladıkları için fiil kategorisinde ele alınan; diğer taraftan da eklenen fiillerde tarz ve durum ifadesi bildirdikleri için zarf türünden sözcüklerin meydana gelmesinde önemli fonksiyonlar üstlenen zarf-fiil ekleri, Türk dilinin hem tarihsel dönemlerinde hem de günümüz şekillerinde bu işlevlerinin yanı sıra fonksiyon değişikliği ya da kalıplaşma yollarıyla zarf dışında başka sözcüklerin oluşmasında da önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu bağlamda Eski Türkçede bilhassa ünlü zarf-fiil ekleri, cümle içerisinde zarf, kalıplaşma yoluyla edat ve bağlaç ya da bir asıl fiille bir yardımcı fiilin birleşmesinden meydana gelen birleşik fiillerin oluşumunda kullanılmışlardır (Ağca, 2007: 3).

Ağca’ya göre zarf-fiil eklerinin yukarıdaki işlevlerinin yanı sıra oluşum olarak da Eski Türkçede *-I*, *-A*, *-(y)U*, *-(X)p*, *-(X)pAnIn*, *-gAll*, *-(X)n*, *-mAtI(n)*, *-gInçA* ve *-ken* şeklindeki zarf-fiil ekleri, ya *-A*, *-I*, *(y)U* gibi sadece tek bir ünlüden ibarettir ya da çoğunlukla *-(X)p*, *-(X)pAnIn*, *-gAll*, *-(X)n*, *-mAtI(n)*, *-gInçA*

ve *-ken* gibi ünsüz ya da ünlü ve ünsüz birleşmelerinden meydana gelmiştir. Eski Türkçedeki bu zarf-fiil ekleri Türk dilinin tarihsel gelişim sürecinde, yapı bakımından bazen ses değişimi yoluyla (*-mADIn > -mAyIn*, *-mAy*, *-gInçA*, *-InçA vb.*), bazen tümüyle unutulmuş ve yerini kendisine yakın başka bir zarf-fiil ekine bırakarak [*-(X)pAn(In)*] bazen de bunlara yenileri eklenerek (Kıpç. *-Kaç vb.*) birtakım değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. Görüldüğü üzere Ağca burada, zarf-fiil eklerinin Eski Türkçede bulunma şekilleri ve tarihî süreçte değişim biçimlerine işaret etmiştir (Ağca, 2007: 4).

Salan, “Zarf-Fiil Eki, Zarf-Fiil Midir?” başlıklı çalışmasında zarf-fiil eklerine biçim bilgisi ve söz dizimi açısından dikkati çeker. Salan’a göre fiilimsi eklerinin, bağlı veya ilgili unsurlarıyla birlikte yüklem-fiillerin üzerine gelerek fiilimsi grubu oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu düşünceden hareketle fiilimsilerin yani isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin hem sözcük hem de sözcük grubu şeklinde olabileceğini ifade etmek gerekir. Zarf-fiil ekleri ve meydana getirdikleri zarf-fiiller hem biçim bilgisinin hem de söz dizimi veya cümle bilgisinin kapsamına giren dil yapılarıdır. Bu bakımdan adı geçen yapılarla ilgili kabuller, biçim bilgisinin yanı sıra cümle bilgisini de etkilemektedir. Buradan hareketle zarf-fiillerin sözcük grubu şeklinde de olabileceğini göz önüne almak ve tanımlı bu kapsamda yapmak, biçim bilgisi için olduğu kadar cümle bilgisi açısından da zaruridir. Sonuç olarak zarf-fiil; (bağlı veya ilgili unsurlarıyla birlikte) cümle niteliğindeki yüklem-fiilin *-A*, *-All*, *-ArAk*, *-IncA*, *-Ip*, *-ken*, *-mAdAn*, *-mAksIzIn...* gibi eklerle yargı bildirme özelliğini kaybedip sözcük veya sözcük grubu şeklinde zaman, yer, durum, miktar... bildiren tümleş (/zarf tümleci) hâline gelmiş biçimdir (Salan, 2020: 72-73-74).

Salan’a göre Türkçede zarf-fiil eki olarak kabul edilebilecek yapıların büyük bir kısmı ya sıfat-fiil ekleriyle durum eklerinin ya da sıfat-fiil ekleriyle çekim edatlarının birleşmesinden oluşmuştur. Buna karşılık zarf-fiil eklerinin durum ekleriyle birleşip yeni bir yapı oluşturduğu örnekler oldukça sınırlıdır. (2019: 68).

Karahan’a göre de Anadolu ağızları, zarf-fiil ekleri türetmede dilimizin imkânlarını çok iyi değerlendirerek, sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiil eklerinden çeşitli ekler ve edatlar yardımıyla yeni şekiller yapmıştır (Karahan, 2011: 347).

Görüldüğü üzere, *-IK* zarf-fiil ekinin kökeni ve işlevleri hakkında araştırmacılar arasında bir mutabakat sağlanmasa da ekin işlevi konusunda ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen ve nadir olarak kullanılan bazı kelime veya ekler, şimdiye kadar incelenen tarihî metinlerde tespit edilememektedir. Yukarıda anlatılanlardan hareketle *-IK* zarf-fiil ekinin de diğer zarf-fiil ekleri gibi yazı diline yansımayan fakat ağızlarda öteden beri *-p* zarf-fiil ekiyle dönüşümlü olarak kullanılan bir ek olduğu söylenebilir.

-p zarf-fiil ekinin veya onunla dönüşümlü olarak kullanılan *-IK* zarf-fiil ekinin kılımlı ile ilgili bilim adamlarının birtakım tespitleri vardır. Turgunbayev’e göre *-p* zarf-fiil eki doğası gereği bitmişlik ifadesine sahiptir, bu özelliğinden olsa gerek *-p* zarf-fiili ayrıca *-p* turur biçim biriminde görüldüğü gibi geçmiş zamanı işaretlemesinde de kendini gösterir, *-A* zarf-fiil eki ise süreç, eş zamanlılık anlamı sayesinde *-A turur* şimdiki zaman biçim biriminde yer almıştır (Turgunbayev, 1999: 502). Demir’e göre de *-(y)XK* eki tespit, duyma, genel bilgilerin yardımıyla tahmin gibi dolaylı bilgileri aktarmada kullanılmaktadır. Bir eylemin olmuş sayılabilmesi için önemli olan kritik sınırın aşılma süreci, ancak bu sınırın aşılma süreci görülme de, sınırın aşılmasından hemen sonra eylemin gerçekleştiğini veya gerçekleşmediğini gösteren izler ortadadır. Burada kesinlik söz konusu iken, başkasından duyulanların aktarımında belli bir şüphe de vardır (Demir, 2007: 380). Hirik, yayınladığı çalışmasında standart Türkçede ön sınırı vurgulayan fiiller ile son sınırı vurgulayan fiiller içerisinde yer alan birinci hareketi ifade eden fiiller *-(X)k* eki ile uyumlu olduğunu, süreklilik ifade eden fiillerin ise *-(X)k* eki ile genellikle uyumsuz olduğunu buna göre fiil tabanının ifade ettiği kılımlı ile kendisine eklenecek ekler arasında bir uyum olması gerektiğini bunun da *-(X)k* ile ortaya çıktığını açıklar (Hirik, 2016: 110).

2. Bulgular

2.1.Yayladağı Ağzında -IK Zarf-Fiil Ekinin Kılınış İşlevi

Yayladağı ağzında -IK zarf-fiil ekiyle kurulan fiillerde şimdiye kadar yapılan çalışmalardakine paralel olarak tespit edilen kılınış işlevi görülmektedir. Bunun yanı sıra Yayladağı ağzında bu çalışmalarda tespit edilenlerden farklı yapıda kılınış işlevlerine de rastlanmaktadır. Aşağıdaki tespit edilen -IK zarf-fiil ekli yapılar (+SS) -IK, (+ÖS) -IK ve (-SV) -IK biçiminde sıralanmıştır.

2.1.1. (+SS) -IK ... (+SS)

Karadoğan (2009) bir (+SS) ve -*Ip* ile kurulan (ZP)'ler, (TP)'deki olaydan önce gerçekleşip tamamlanan olayları anlatır. Karadoğan, bu durumla ilgili aşağıdaki örnekleri vermiştir.

Çocuk camı kırıp kaçtı.

Evini satıp başka yere taşındı.

Bu yapı derlenen metinler içerisinde Yayladağı ağzında en sık görülen yapılardan birisidir.

Bir (+SS) -IK'lı (ZP) ve (+SS)'li (TP)'den oluşan yapılarda önce (ZP)'deki olay gerçekleşir ve daha sonra müteakiben (TP)'deki olay gerçekleşir.

bu işte bura áskerden yeni gelik (...) askerlik yapıp gelik ordan. (6-16)

onu alık gidikler (6-43)

aşşamada bi yimek yiyik yaticık. (16-44)

köyü taşıyık kaldıracaqlardı. (24-74)

örnēn on kişi kaçyo da iki kişi kovalyosa on kişinin hepsini toplayık ora oturduğu zaman onnar görevini yapmış olur. (24-117)

bir ay soğna kaynanasını nişannısını aldılar, deşirik getidi 'kóy biz de orda mecbur olduğ vermeye. (30-19) (sıralama)

orda bu arap paşa da işte böyle çekilik gidik. (42-27)

işte beyle aryanı dolduruğ bu kazana yağarik altını o gözēl tolu tolu çıkar. (61-46)

davarlara da kesik getiridik. oğlaqlara aynı (68-64)

gidik dağışıcım diyodu (73-110)

“Metin bağlamında fiil tabanı kendisine bağlanan veya kendisinin bağlandığı diğer kelimelerle birlikte bir “kılınış birliği” (“aktionalphrase”) oluşturur. Kılınış birliği oluşturan bir fiil tabanı ilk kılınışını daha da pekiştirebileceği gibi kılınış birliğinde kendisine bağlanan veya kendisinin bağlandığı diğer kelimelerin ya da birliklerin etkisiyle kılınış değiştirip başka bir kılınış tipine geçebilir. Özellikle fiil tabanına bağlanan zaman belirteçleri ve zarf-fiiller fiilin kılınış tipi üzerinde etkilidir.” (Karadoğan, 2009: 41).

Yayladağı ağzından derlenen aşağıdaki örneklerde ise asıl fiil (TP) kılınış işlevini kaybeder, yerine (ZP)'nin kılınış işlevi geçer. (ZP) ve (TP)'den oluşan yapı SFY özelliği kazanır.

çoluğum çocuğum herkiş gelin oluğ gidik. (25-9) “gelin olmuşlar”

oluğ getdi işte. (37-143) “oldu”

ya öldürüyok ya da kaçık gidyo (40-46) “kaçmış”

Yayladağı ağzında çoğunlukla zıt anlamlı (ZP) ve (TP)'lerin art arda kullanılmasıyla meydana gelen yapılarda (+SS) vurgulayan (TP)'ler de süreklilik vurgular hâle gelir. Yaygın olarak kullanılan bu durumun derleme metinlerindeki bazı örnekleri şunlardır;

- Şuna biniyolar antekeye varık geliyolar. (15-78)
yayladağı götürük getiriyolar çocukları. (67-99)
topluyon onu. götürük sıktırıverik geliyon. (33-53)
böğün ara'banan hâyvannan götürük getiriyolar kırdaş. (28-70) Sürekli
bir ay yiyon emme onu dıkkıl çık bir misefirin gelyo iki salkıym kesiverik geliyon. (33-133)
devamını gelik giderim 'ya (76-15)
hatle çoğusu yağını yapıık satyo. (74-18)
mesele bir hediye alık vericin. (7-52)
döruluk sätini alık göluna taık işte (...) dayısına. (16-162)
eveli aynı yoldan getmiyo mu? gelik şindiki yoldan gidiyo. (23-189)
onnan işte tenesi, şeyide yaprağın da yapıık satyo. (35-60)
yayladağına gidik gelyo çocuklar (67-89)
gidik gelinmez mi ya.(72-30)

Aşağıdaki örnekte bir (ZP) “getirik”, iki (TP)'ye bağlanmıştır. Olayların sıralanışı cümledeki sıralamayla aynı olup olaylardan biri tamamlandıktan sonra diğeri tamamlanır.

bir davar getirik, ya orda kesellē, ya dağıdıllā. (40-104)

Yayladağı ağzından derlenen bazı örneklerde ise (+SS) -IK ile kurulan (ZP)'lerin (TP)'de bulunan git- fiiline bağlandığı durumlarda (TP) kılınış işlevini kaybeder ve (+SS) -IK + (TP) yapısı SYF'ye dönüşür.

Bu durumun derleme metinlerinden tespit edilen bazı örnekleri şunlardır;

– nē bilim ya ben unuduğ gidiğim. (1-90) “unuttum”

çoğu yayladağında. biri antepite. iki tenesi antekede. başka kalmadı herhalde. oluğ gidyo. (50-77)
“oldu”

iki sene oldu dökülük gidyo başında. (55-51) “dökülüyor”

Aşağıda (ZP) ve (TP)'den oluşan yapılar SFY özelliği kazanmıştır.

toprağı alık gelirim. (23-67) “getiririm”

gece buralara inik gelyo. (40-52) “geliyor”

Gel- fiilinin üstlendiği süreklilik işlevi, bilim adamlarınca şu şekillerde ifade edilmiştir:

“Ön sınırı vurgulayanlar grubuna giren bazı hareketlerde “ön sınır”ın süresi çok azdır; dolayısıyla “süreklilik”ten ayırmak çok zor olmaktadır. Örnek: git- “sich bevvegen-untervvegs sein”. [Saat 1 'de x-di ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu] veya [x-di, demek ki şimdi x-iyor] gibi bir ifadede x yerine “ön sınırı vurgulayan” bir eylem kullanılabilir.” (Uğurlu, 2003: 128).

“Asıl olarak ünlü zarf-fiillerin özelliği olan birleşik fiil kurma işlevinin, bazı örneklerde -Ip/-Up zarf-fiil eklerinde de olduğu söylenebilir. -Ip/-Up zarf-fiilinin eklendiği eylemi kal-, dur- ve git- eylemlerine bağlandığı örneklerde bir süreklilik birleşik fiili teşkil ettiği düşünülebilir.” (Öztürk, 2002: 15).

Yukarıdaki bilgilere ilave olarak Bacanlı ve Doğan da bu konuyla ilgili çalışmalarında süreklilik ifade eden fiillerle ilgili şu hususların altını çizerler.

“Dur-, gel-, kal- gör-, koy-, git-, yat- yardımcı fiilleri Bu yardımcı fiillerin bazıları kendisinden önce sadece -A, -I, bazıları ise -A -I veya -Ip, -Up zarf-fiil eklerini alarak kullanılır. Bu yardımcı fiiller, süreklilik ifade ederler ve bir oluş veya kılışın belirli bir zaman içerisinde yapılmaya devam ettiğini, bir zamandan beri yapıldığını veya belirli bir durum içerisinde bir süredir bulunduğunu belirten kip ve zaman özellikleri katmak için kullanılır: bekleyedur-, uğraşıp dur-, olagel-, süregel-, bakakal-, şaşakal-, donup kal-, yapmayagör-, isteyegör-, alikoy-, oturakoy-, olagit-, dalıp git-, düşünüp yat- vb.” (Doğan, 2017: 212).

“Kılışsal belirleyiciler, Türk dillerinde yardımcı fiilli yapılardır. Bunlar aspekt işaretleyicilerinin tersine fiillerin kılışsal özellikleri üzerinde oynama yapabilirler, başlangıç-sürek-bitiş evrelerinden birini ön plana çıkarabilirler. Ayrıca kendisinin kılışsal özellikleriyle bağdaşmayan fiillere karşı alerjik bir tutum sergilerler. Aspekt ve kılışsal işaretleyicilerinin oluşumunda rol üstlenen yon-, bar-, yat-, otur-, dur-, yörü-, gal-, git-, var- fiilleri eğretilmeli olarak ‘eylem üzerinde veya içinde bulunma’yla telif edilebilir.” (Bacanlı, 2007: 10, 17).

2.1.2. (+SS) -IK ... (-SV)

Bir (+SS)’ye -IK ekinin eklenmesiyle kurulan (ZP), bir (-SV) ile kurulan (TP)’ye bağlandığında önce (ZP)’deki olay gerçekleşir ve tamamlanır, daha sonra sürek ifade eden (TP)’deki (O1) ve (O2) sırasıyla gerçekleşir.

Bu durumu örneklendiren Yayladağı ağzından derlenen metin örnekleri aşağıdaki gibidir;

gidik tarlayı sürücün. (33-17)

dama çıkıp yediğini yiyon. yemediğini seriyon. (33-135)

gelik bura gezyomuş. bulamıyomuş. (37-48)

işde bu orda aş bişirik yellē. (40-104)

ekseri gençler işe gidik çalışıyolar (51-51)

parayı veryon beje emme gelik parayı mı gözlüyon? (73-110)

alık yedirmesem nēden? (73-110)

bizim köyden peltekli gāvırlarda gelik, orda oturyo. (21-81)

jandarma seni geziyor, jandarma geliK seni geziyor, gelme demeKTir. (2.3.2.-37)

2.1.3. (+SS) -IK + (+SS) -IK ... (+SS)

Aşağıdaki örnekte (+SS) -IK + (+SS) -IK art arda gelen (ZP) SFY özelliği kazanmıştır.

geliler ya geleceklerdi herhal. bilmem. ümreye gidik gelik de mi gelici? (3-23) “Umreden döndükten sonra mı gelecek?”

Aşağıdaki örneklerde de (+SS) -IK’lı (ZP), tekrar edildiği için sürek ifade eden (ZP) durumuna girmiştir.

gidik gidik geri gelemez. (30-61)

alık alık gidiyo. (37-67)

millet çekik çekik gelyo. (50-49)

2.1.4. (+SS) -IK ... (Sıfat-fiil)

Bu yapıda (+SS) -IK (ZP)’ye sıfat-fiil ekleniyor, daha sonra çok(tur) kelimesiyle yapı tamamlanıyor. Burada fiil isimden oluştuğu için sıfat-fiil (TP) gibi işlev görüyor. Şekil olarak (ZP)’deki olay tamamlandıktan sonra (TP)’deki olay tamamlanır gibi görülse de bu yapı sürek ifade ediyor.

yapık satan çok köyde. (74-19)

2.1.5. (+SS) -IK ... (+ÖS)

Bir (+SS) -IK'lı (ZP) ve (+ÖS)'li (TP)'den oluşan bu yapıda da önce (ZP)'deki olay tamamlanıyor daha sonra (TP)'deki (O1) gerçekleştikten yani kritik sınır aşıldıktan sonra akabinde (TP)'deki (O2) gerçekleşiyor.

gelik burda sığınıyodum hiç olmassa kışın. (2-44)

oraları gidik görük müsün hiç? (3-17)

bağ benimnen taşkala geçik durma. (2.9.1.-7)

onu getiriK baççeye goduK mu xarmana, baççeye goduK mu, bir kötöü yorğan var, o yorğanı bir yükün üzerine atarıK. (2.11.1.-11)

sen romatizmasıñ memlekete gidik rahat edeceksiñ. (2.13.1.-3)

Aşağıdaki örneklerde ise aynı yapı SFY özelliği kazanmıştır.

onu ölçücü. sañe nanca veri, bi çuvalmı veri, iki çuval mı veri, gerisini hep kendi alık gidici.(58-80)
“götürecek”

hepsi harab oluk gidik. (67-95) “harap olmuş”

2.1.6. (+ÖS) -IK ... (+SS)

Karadoğan 2009'yılında yaptığı çalışmasına göre bu ek (ÖS)'lerde (TP)'deki olay ile aynı zamanda gerçekleşen olayı anlatır.

(58.a) Çömeliip suya bir taş attı.

Karadoğan'ın yukarıda verdiği örnekte önce (ZP)'deki “çömelmeye” olayının ilk aşaması (O1) gerçekleşmiş, daha sonra (O2) ile aynı zamanda (TP)'deki “atma” olayı gerçekleşmiştir. (TP)'deki “atma” olayı gerçekleşip tamamlandıktan sonra da (ZP)'deki “çömelmeye” olayı devam etmiştir.

Açıklama metninden de anlaşılacağı üzere (ZP)'deki olay süre safhasındayken, yani (O2) gerçekleşirken (TP)'deki olay gerçekleşmektedir. Bu anlamda (ZP) ile (TP) aynı zamanda gerçekleşmektedir.

... emekli geliyo, ya xanımi ölmüş çocuğu var, o gelliyo dışardan gelliyo, güveniK de yaşın sınırı gittiğinden kendiñe güvenik de Karar veremiyon. (2.1.1.-14)

ona da şu damdan yazar, götürük yayladağına vericin. (8-67)

götürük devlete satıcın. (33-23)

2.1.7. (+ÖS) -IK ... (+ÖS)

Karadoğan'a göre hem -Ip'lı (ZP)'nin hem de (TP)'nin (+ÖS) olduğu durumlarda önce (ZP)'deki (O1) gerçekleşip tamamlanır, daha sonra (O2) ile aynı zamanda (TP)'deki (O1) ve (O2) gerçekleşir.

(66) Kayanın arkasına çömeliip saklandı.

(67) Bahçenin önünde durup duvara yaslandı.

Yukarıda izah edilen kılınış yapısının Yayladağı ağzından derlenen örneği aşağıdaki gibidir.

şabKayı eğdiriK gezerdim. (2.4.2.-17)

Biri farklı, ikisi birbirinin tekrarı üç (ZP) ve bir (TP)'den oluşan yapıdır. Bu yapı iki (ZP) ve bir (TP) olmak üzere üç bölüm olarak düşünülecektir. Burada önce birinci (ZP)'deki olay gerçekleşip sonuçlandıktan sonra ikinci (ZP)'deki olaylardan önce (O1) gerçekleşip sonuçlanır daha sonra (O2) gerçekleşirken (TP)'deki olayın gerçekleşmesiyle ikinci (ZP)'nin (O2)'si daha önce sona erer. Aşağıdaki örnekte hem “oturuş oturuş” (ZP)'nin tekrarlanması hem de “git-gel-“ zıt anlamlı fiillerin bir arada kullanılması cümleye süreklilik anlamı katmıştır.

işde orda gidik 'oturuş 'oturuş geliyoğ. (76-6)

2.1.8. (-SV) -IK ... (+SS)

Bir (-SV) -IK'lı (ZP) ve (+SS) ile kurulan (TP)'den oluşan yapılarda (ZP)'deki (O1) gerçekleşir daha sonra (ZP)'deki (O2) gerçekleşirken (TP)'deki olay gerçekleşir.

Buna karşın aşağıdaki örnekte nesne vurgulanarak asıl fiilin kılınış türü değişikliğe uğramıştır. Yalın hâlde (+SS) olan “al-“ fiili, “sesi al-“ yapısında kullanılınca (-SV) durumuna geçer. Çünkü konuşma devam ederken sesi alma (kayda alma) işi de devam etmektedir. Böylece (ZP) ile (TP)'deki her iki olay da aynı zamanda gerçekleşir.

beni konuşTURUŞ sesimi mi alıYONUZ? (64-72)

2.1.9. (-SV) -IK ... (-SV)

Kılınışsal belirleyiciler, Türk dillerinde yardımcı fiilli yapılardır. Bunlar aspekt işaretleyicilerinin tersine fiillerin kılınışsal özellikleri üzerinde oynama yapabilirler, başlangıç-süreklilik-bitiş evrelerinden birini ön plana çıkarabilirler. Ayrıca kendisinin kılınışsal özellikleriyle bağdaşmayan fiillere karşı alerjik bir tutum sergilerler (Bacanlı, 2007: 10).

Yukarıdaki açıklama genel-geçer bir hüküm içerse de Yayladağı ağzından derlenen aşağıdaki örneklerde “git-“ fiilinin (TP) olduğu durumlarda (TP)'nin kılınış işlevi sona erer yerine (ZP)'nin kılınış işlevi geçer. Sonunda (-SV) -IK ...(-SV) yapısı SFY'ye dönüşür.

Hirik (2019) yılında yayınladığı çalışmasında seri fiil yapılarını (SFY), Türkçede olduğu gibi pek çok dilde bulunan tek bir yargı bildirmek için bir araya gelen birden fazla fiiller; birden fazla hareket ifade etmek için kullanılan tekli fiiller olarak tanımlar (Hirik, 2019: 121).

işte çalışarak şüda bûda yaşayık geliyoğ. (34-35) “yaşıyoruz”

geçinik gidyoğ. (37-143) “geçiniyoruz”

savışık gidilyo (73-17) “savaşıyoruz”

bir evi var kirada, geçiniK gidîy. (2.7.1.-8) “geçiniyor”

günlüknen, aylıknan geçiniK gidiyoğ. (2.10.1-6) “geçiniyoruz”

2.1.10. (-SV) -IK + (+SS) -IK ... (+SS)

(-SV) -IK'lı (ZP)'deki olay gerçekleşirken (+SS) -IK'lı ikinci bir (ZP) olay gerçekleşir ve bu durumda (-SV) -IK'lı olayı sone erer. Daha sonra da (+SS)'li olan (TP)'deki olay gerçekleşir.

Bu kılınış özelliğinin Yayladağı ağzından derlenen örneği aşağıdaki gibidir;

şindi gelinneri gezdirik getirik dıkıyolar eve. (71-25)

Değerlendirme ve Sonuç

Çeşitli çalışmalardan hareketle *-IK* zarf-fiil ekinin köken bakımından tartışmalı olduğu söylenebilir. Ekin, sıfat-fiil eki, öğrenilen geçmiş zaman eki, fiilden fiil yapım eki olarak kullanıldığını düşünenler olduğu gibi bunların birbirinden farklı ekler olduğunu düşünenler de vardır.

Aşağıda Yayladağı ağzından derlenen metinlerden tespit edilen *-IK* zarf-fiilli fiil çekim şekilleri sıralanmıştır. Bu yapılar bakılarak Yayladağı ağzının *-IK* zarf-fiil ekli yapılar açısından oldukça dinamik bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

(+SS) *-IK* ... (+SS), (+SS) *-IK* ... (-SV), (+SS) *-IK* + (+SS) *-IK* ... (+SS), (+SS) *-IK* ... (Sıfat-fiil), (+SS) *-IK* ... (+ÖS), (+ÖS) *-IK* ... (+SS), (+ÖS) *-IK* ... (+ÖS), (+ÖS) *-IK* + (+ÖS) *-IK* + (ÖS) *-IK* ... (+SS), (-SV) *-IK* ... (-SV), (-SV) *-IK* + (+SS) *-IK* ... (+SS)

Yayladağı ağzında *-IK*'lı zarf-fiil eki kullanılarak kurulan fiil yapılarında, kılınış olarak asıl fiilin hâkim olduğu görülür.

Derlenen bazı örneklerde zıt anlamlı (ZP) ve (TP)'lerin art arda kullanılmasıyla meydana gelen yapılarda (+SS) vurgulayan (TP)'ler de süreklilik hâle gelir.

Bazı örnek cümlelerde ise (+SS) *-IK* ile kurulan (ZP)'lerin (TP)'de bulunan git- fiiline bağlandığı durumlarda (TP) kılınış işlevini kaybeder ve (+SS) *-IK* + (TP) yapısı seri fiil yapısına dönüşür.

Yalın hâlde (+SS) olan "al-" fiili, "sesi al-" yapısında kullanılınca (-SV) durumuna geçer. Çünkü konuşma devam ederken sesi alma (kayda alma) işi de devam etmektedir. Böylece (ZP) ile (TP)'deki her iki olay da aynı zamanda gerçekleşir.

Yukarıda anlatılanlardan hareketle Yayladağı ağzında *-IK* zarf-fiil eki, fiilin kılınışına önemli ölçüde etki etmektedir.

Kısaltmalar

- [ZP] Zarf-fiil parça
 [TP] Temel parça
 [+ÖS] Ön sınırı vurgulayan, Ön sınırı vurgulayan fiil
 [+SS] Son sınırı vurgulayan, Son sınırı vurgulayan fiil
 [-SV] Sınır vurgulamayan, Sınır vurgulamayan fiil
 [O1] Ön sınırı vurgulayan fiillerdeki "ön sınır"daki olay
 [O2] Ön sınırı vurgulayan fiillerdeki "süreklilik"teki olay
 [SFY] Seri fiil yapısı

Çeviri Yazı İşaretleri

Çalışmada standart dilde bulunmayan fakat Yayladağı ağzında bulunan sesler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

ā: uzun a	ō: uzun ö	ķ: arka damak ünsüzü k
ã: damaksız a	ū: uzun u	ķ: patlayıcı, gırtlak, tonsuz ünsüz
ī: uzun ı	é/ê: kapalı e	ŋ: damak n'si
î: uzun i	ğ: art damak ünsüzü g	T: d ile t arası ünsüz
ō: uzun o	ħ: gırtlak h'si	
ō:damak o'su	x: gırtlak h'si	

Kaynakça

- Ağca, F. (2007). Eski Türkçede {-A/-I(y)U} Ünlü Zarf-Fiil Eklerinin Farklı Bir İşlevi Üzerine. *Türkbilig*, (13), 3-17.
 Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep Ağzı*. İstanbul, TDK Yayınları.

- Bacanlı, E. (2007). Aspekt, Kılınış ve Taksis Çerçevesinde Tavas Ağzlarındaki Şimdiki Zaman İşaretleyicilerinin Değerlendirilmesi. *Erdem*, 16 (48), 1-19.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Buran, A. (1996). -Ik ekinin Anadolu ağzlarında kullanılışı. *TDAY- Belleten*, 11-18.
- Demir, N. (1992). Güney Batı Anadolu Ağzlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki -ik gelir, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1996 (7), 136-148.
- Demir, N. (2007). Anadolu Ağzlarında Kullanılan Geçmiş Zaman Eki -(y)XK. A. Külahlıoğlu İslam ve S. Eker (Ed.), *Dil ve Edebiyat Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan* içinde (ss. 371-385), Ankara, Grafiker Yayınları.
- Doğan, A. T. (2017). Türkiye Türkçesinde Yardımcı Fiiller Üzerine Değerlendirmeler. *International Journal of Language Academy*, 5 (7), 192-221.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul, Bayrak Yayınları.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. M. Akalın), 5. Baskı. Ankara, TDK Yayınları. (1950).
- Gülensoy, T. (1985). Anadolu Ağzlarında Şimdiki Zaman Eki. O. Aslanapa (Haz.), *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan* içinde (ss. 282-295), Ankara, TKAE Yayınları.
- Hirik, E. (2016). -(X)k Ekinin Kılınış, Kiplik ve Çatı Kategorisindeki İşlevleri, *Türkbilig*, 32, 97-114.
- Hirik, E. (2019). Seri Fiil Yapıları ve Türkçe. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. XVI (61), 120-141.
- Johanson, L. (1971). *Aspekt im türkischen. vorstudien zu einer beschreibung des türkeitürkischen aspektsystems*. Studia Turcica Upsaliensia 1, Uppsala, Almqvist&Wiksell.
- Karadoğan, A. (2008a). Türkiye Türkçesindeki -Dik ve -An Sıfat-Fiil Eklerinde Sınır Vurgulayışın Rolü. *Türk Dili Dergisi*, 678, 519-527.
- Karadoğan, A. (2008b). *Türkçede Sıralama Bildiren Zarf-Fiil Eklerinin Zamansal Yorumunda 'Kılınış'ın Rolü*. 6. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara'da sunuldu.
- Karadoğan, A. (2009). *Türkiye Türkçesinde Kılınış*. Ankara, Divan Kitap Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*. Ankara, TDK Yayınları.
- Karahan, L. (2011). *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, 1. Baskı. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2017). *Türkçede Söz Dizimi*, 25. Baskı. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Meşadiyeva A. (2018). *Türk Lehçelerinde ve Ağzlarında Spesifik Zarf-Fiil Ekleri Üzerine*, XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, Varşova - Polonya'da sunuldu.
- Miskioğlu, A. (1992), Görülmeyen, Başkasından Duyulmayan (-ik'li) Geçmiş Zaman. *Türk Dili Dergisi*, 28, 1-3.
- Öztürk, J. (2002). *Memduh Şevket Esendal'ın İlk Sekiz Hikâye Kitabında Yer Alan Hikâyelerdeki Zarf-Fiiller ve Zarf-Fiil Grubu*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Öztürk, J. (2006). Antakya Ağzında -°k ve -°İşkAn Eklerinin Kullanımı. *Türk Dili*, 654, 530-535.
- Öztürk, J. (2009). *Hatay Ağzı*. Adana, Karahan Kitabevi.
- Salan, E. (2019). Eski Anadolu Türkçesinde {-AlIdAn (> -AldAn)} ve {-AlIdAn berü (> -AldAn berü)} Zarf-fiil Eklerinin Oluşumu. *Türkbilig*, 37, 61-70.
- Salan, E. (2020). Zarf-Fiil Eki Zarf-Fiil Midir?, *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 67-78.
- Tor G. (2009). Mersin Ağzlarında {-(y)Ik} Ekinin Kullanımı. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 19, 107-165.
- Turgunbayev, C. (1999). -a turur Şimdiki Zaman ve -p turur Geçmiş Zaman Eklerinin Yapısı Üzerine. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8, 497-505.
- Uğurlu, M. (1999) -ArAK ve -p ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü. 5. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, Ankara'da sunuldu.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde "Bakış" ("Aspektotempora"). *Türkbilig*, 5, 124-133.
- Yıldırım, F. (2006), *Adana ve Osmaniye İlleri Ağzlar I-II*. Ankara, TDK Yayınları.
- Yurtman, K. (2012). *Yayladağı Ağzı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Yücel, B. (2000). Türkiye Türkçesinden Zarf-Fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması. *Türklük Bilimi Dergisi*, 9, 75-113.
- Zülfikar, H. (1991). Doğu Anadolu Ağzlarında Zaman Kavramı Taşıyan -ip / -if Eki. *Türkoloji Dergisi*, X (1), 13-20.